

Preko praga hrama: zloraba religije u političke svrhe na primjeru Rusije

izv. prof. dr. sc. Kristijan Krkač
Zagrebačka škola ekonomije i menadžmenta
kkrkac@zsem.hr

The error seems not sufficiently eradicated, that the operations of the mind, as well as the acts of the body, are subjects to the coercion of the laws. But our rulers can have authority over such natural rights only as we have submitted to them. The rights of conscience we never submitted, we could not submit. We are answerable for them to our God. The legitimate powers of government extend to such acts only as are injurious to others. But it does me no injury for my neighbor to say there are twenty gods, or no god. It neither picks my pocket nor breaks my leg.
(Jefferson, 2010, Query XVII)

Profano i sveto

Religijsko vjerovanje nije samo *vjerovanje-u-Boga* ili *vjerovanje-Bogu*, prema nekim pragmatistima čak razumna stvar za učiniti nego i način života (*Lebensform, way of living*) i u tome je možda velik dar i veliko prokletstvo (Krkač, 2007). Naime, ako je religija oblik života i ako netko drugi zlorabi taj oblik u nereligijske svrhe, onda onaj tko ne pristaje može izgubiti način života. Ako je religija „susret sa svetim“ (Otto, 1970; Eliade, 1961; Krkač, 2002a, 2002b, 2003), onda je politika susret s profanim. Jedan od oblika odnosa profanog i svetog je odnos politike i religije kao i odnos ekonomije i religije (Krkač, 2005). Činjenično je pitanje postoji li takav odnos, a činjeničan je odgovor: postoji. Normativno je pitanje treba li postojati takav odnos, a normativni odgovori su: ovisi.

Većina odgovora na normativno pitanje smjestila se između krajnosti. Jedna je stroga odijeljenost ne samo religije i politike nego i ostalih profanih poslova. Poznate su

Isusove riječi: „Podajte dakle caru carevo, a Bogu Božje.“ (Mt 22,21), a i sljedeći događaj: „Isus uđe u Hram i izagna sve koji su prodavali i kupovali u Hramu. Mjenjačima isprevrta stolove i prodavačima golubova klupe. Kaže im: Pisano je: Dom će se moj zvati Dom molitve, a vi od njega činite spilju razbojničku.“ (Mt 21,12-13). Druga je stroga pomiješanost religije i politike. Šerijatski zakon koji strogo zadire ne samo u javni i privatni život nego i u gospodarstvo i politiku najbolji je suvremeni primjer (Shahin, 2014), pri čemu skoro pa da nema razlika između vjerskog i građanskog zakona.

Ovdje se radi o *pragu hrama* kao svetog mjesta, vremena i čina pred Svetim (Otto, 1970; Eliade, 1961). Profano je ono što je doslovno *ispred-hrama* (lat. *pro-* = ispred + *fanum* = hram). Dakako, i bilo gdje *okolo-hrama*, ali najvažnije ispred jer je ono ujedno i ispred vrata hrama. Prag je granica odgovornosti (*limes*, *Hadrijanov zid*, itd.), ne samo granica svetog mjesta nego i granica *utočišta* kojem svjetovna moć nema pristup. *Profanost* je vrsta izvanjskog ravnodušja s obzirom na ono što se zbiva u *-hramu*, za razliku od, npr. blasfemije koja je agresivnija uvreda svetog prostora.

Prag je odijeljenost, a nepostojanje praga pomiješanost ili prelijevanje jednog prostora u drugi, svetog u profani ili profanog u sveti (sakralizacija profanog i profanizacija svetog). Ovi procesi mogu biti stvarni, ali i imitirajući. Stvarni su oni koji pravila sakralnog nameću u profanom i *vice versa*, a imitirajući su oni koji samo oponašaju sakralno u profanom (npr. „Oltar domovine“, „Misa za domovinu“) ili profano u sakralnom (npr. festivali duhovne glazbe koji rabe suvremene *pop-rock* predloške u glazbi koju izvode u sakralnim prostorima i sl.). Imitacija ne mora biti loša, iako može jer muti granicu, ali stvarni procesi su opasni (npr. utjecaj religijskih zajednica na građanske stvari, zakone i ustav ili pak utjecaj države na religiju).

Rečeno nas prirodno dovodi do situacije u kojoj ako nema odnosa svetog i profanog, onda nema problema, ali ako ga ima, onda često ima i problema. No, ovo nije nužno jer moguće je ako nema odnosa da onda ima problema, a ako ga ima, da onda nema problema. Odnos može biti gospodarski, politički, kulturni, stranački, u odnosu na druge religijske zajednice itd. Ovdje nas zanima odnos politike i religije. Pritom se ne treba zavaravati kako je odnos politike i religije tako reći političko-religiozan ili religiozno-politički, jer uvijek se silom prilika redovito upliću teme gospodarstva, zakonodavstva itd.

Politika i religija

Odnosi politike i religije kroz povijest bili su razni i mogu se okupiti i podijeliti na razne načine. Jedan od preglednijih načina je podjela na činjenične i vrijednosne odnose (v. Plant, 2001; Norris i Inglehart, 2004; Haynes, 2008). Činjenični govore o postojanju odnosa, kakvoći, kolikoći i sl., a vrijednosni o pozitivnome i negativnom odnosu. Pod religijom i politikom podrazumijevamo odnos službenih predstavnika najviše crkvene i političke vlasti najčešće na državnoj i međunarodnoj razini. Ovdje treba u obzir uzeti još dvije stvari: prvo je odnos iznimno utjecajnih pojedinaca koji su niže rangirani u crkvenoj i političkoj vlasti, a drugo je odnos istaknutih i utjecajnih skupina u crkvi i državi (pokreta, stranaka i sl.). Te skupine mogu biti u sukobu sa svojim nadređenima i u međusobnim sukobima. Za početak, moguće je utvrditi načelnu razliku između odnosa religije i politike i to između činjenica i vrijednosti (v. *Tablicu 1*).

Tablica 1. Odnos politike i religije

Odnos politike i religije		Činjeničan		
		Nikakav	Osrednji	Snažan
Vrijednosan	Pozitivan			
	Pomiješan			
	Negativan	*	*	*

Izvor: Autor.

Ovdje (*Tablica 1*) će nas zanimati vrijednosno negativan odnos, a činjenični bilo kakav jer je jasno kako postoje primjeri vrijednosno negativnog odnosa koji je činjenično nikakav, osrednji ili snažan (zvjezdice u *Tablici 1*). Što se tiče ostalih mogućnosti one bi bile sljedeće. Pozitivan–nikakav odnos često je primjer stroge odijeljenosti religije i politike u nekoj vrsti „mirne koegzistencije“ i vrlo jasnih granica djelovanja i utjecaja. Pozitivan–snažan *de facto* nema primjere jer bi to značilo da se proizvode samo dobrobiti i da nema nikakvih šteta što je u zbilji rijetkost. Pozitivan–osrednji je također rijedak iz istog razloga. Čini se kako je pomiješan–osrednji najčešći odnos kod velike većine zapadnih demokracija. Ipak, pomiješan–snažan je, čini se, u padu, a pomiješan–nikakav je u porastu. Koliko god ovo posljednje zvučalo paradoksalno, ima smisla, budući da je pomiješanost pozitivnih i negativnih strana toga odnosa možda u padu ako se pogleda koliko je u padu broj religioznih i politički aktivnih na Zapadu. Pozitivan–nikakav je strogo slijeđenje neprelaženja praga, a pozitivan–osrednji i –snažan su prelaženja praga između svetog i profanog.

Pomiješan–osrednji najčešći je odnos kod velike većine zapadnih demokracija

Kako temu moramo još suziti tako dolazimo do vrijednosno negativnog odnosa i do činjenično –nikakvog, –osrednjeg i –snažnog. Intuitivno slutimo kako je u paru negativan–nikakav paradoks, jer kako odnos može biti negativan vrijednosno ako je nikakav činjenično? Može ako malo zavirimo u povijest i pogledamo situacije u kojima je jedna strana toga odnosa imala takoreći apsolutnu nadmoć i podčinjavala drugu stranu. Recimo kako je negativno–osrednji ne previše zanimljiv jer postoji obostrana netrpeljivost, ali i djelomična odijeljenost.

Tako dolazimo do negativno–snažnog odnosa. Ovdje se skrivaju mogućnosti koje nas zanimaju jer mogu pomoći u opisivanju današnjih stvarnosti. Koliko će to pojašnjenje biti korisno, ovisit će o mnogo čimbenika od kojih malo njih smijemo potpuno zanemariti pri postavljanju istraživačkih hipoteza (kako je ovaj tekst prije svega konceptualno–morfološko istraživanje više od toga ne smije se niti zahtijevati, v. *Tablicu 2*).

U *Tablici 2* dano je devet mogućnosti, pri čemu su drugi i treći stupac trenutačno nezanimljivi, ali i ovdje imamo povijesne primjere koji nisu tema (totalitarne lijeve vlasti nastojale su i nastoje uništiti religiju, a i bitno religiozne vlasti nastoje uništiti nereligioznu politiku). Stupac promjene je zanimljiv, ali nerijetko se radi samo o međukoraku prema nastojanju uništenja. Tako nam preostaje prvi stupac, koji ne nastoji niti promijeniti strane u odnosu niti ih uništiti, ali ih nastoji zlorabiti. To nas dovodi do sâme teme ovoga istraživanja.

Tablica 2. Negativno–snažan odnos politike i religije

Negativno–snažan odnos politike i religije		Snažan		
		Zlorporaba	Promjena	Uništenje
Negativan	Jednostrano politički negativan	*		
	Jednostrano religijski negativan	*		
	Obostrano negativan	*		

Izvor: Autor.

Zlorporaba religije u političke svrhe

Jasno je kako se politika može zlorabiti u religijske svrhe. Religija se na razne načine može uplitati u politiku; od neposrednih do vrlo posrednih, tj. izravnim zadiranjem u političke procese, no preko niza posrednika koji variraju od uplitanja religijske vlasti, svećenika i redovnika, preko uplitanja religijskih „borbenih“ krila koja se sastoje od uređenih skupina vjernika pa sve do utjecaja putem vrlo religioznih vjernika koji su ujedno vrlo politički aktivni članovi stranaka i obnašatelji javnih dužnosti. Politika se također može uplitati u religiju. Dakle, moguću su politička zlorporaba religije, religijska zlorporaba politike i obostrana zlorporaba. Obostrana zlorporaba, premda se čini paradoksalnom, vjerojatno je često po srijedi, ali zasigurno u okrilju neke vrste prešutnog dogovora i konstantne trgovine kojekakvim uslugama i sl. Stoga se ne radi o doslovnoj obostranoj zlorporabi, budući da se rijetko radi o jednakim izvorima moći.

Moguće su politička zlorporaba religije, religijska zlorporaba politika i obostrana zlorporaba

Puno češća situacija od obostrane zlorporabe je jednostrana religijska zlorporaba politike (npr. u teokratskim režimima, tj. u onima u kojima je vjerska vlast ujedno i državna) ili pak politička zlorporaba religije (iako se ona može zbivati u svim političkim režimima, ipak je najčešća u onima koje poriču izvornu vrijednost, dobrobit ili korisnost religije za državu ili čak otvoreno u njoj vide štetnost, pri čemu nam nerijetko prvo na pamet padaju lijevi politički režimi u svojim ekstremnim oblicima, poput lijevih totalitarnih). Ne treba se zavaravati, jer i desni ekstremistički režimi imaju sličnu tendenciju (zlorporaba religije koju provode nacionalisti, fašisti i sl. nije rijetkost, iako oni nerijetko izvanjski koketiraju s religijom samo zbog činjenice kako nacija često u svoj identitet uz etnicitet na istoj ravni postavlja i religijsku pripadnost, što desne totalitariste *de facto* uopće ne zanima). Dvije pojave su ovdje barem zanimljive.

Prva pojava je *politička religioznost*. Kako lijevi, tako i desni totalitaristi, nerijetko su skloni preuzeti elemente dominantne religije i po uzoru na nju stvoriti određenu vrstu političke religioznosti (vjere u vođu i/ili stranku, obrede inicijacije, uspinjanje u hijerarhiji i sl.). Ta *politička religioznost* kod totalitarista nerijetko je mješavina stvarne religije, arhaičnih mitova i najvećim dijelom izmišljotina, falsifikacija, laži i obmana.

Krkač, Preko praga hrama

Druga pojava je *religijsko politikantstvo*. Pri razmatranju odnosa politike i religije nikako ne treba zanemariti i *religijsko politikantstvo* (ovdje se ne misli na unutarreligijsku politiku koja je razvijena u visoko uređenim i strukturiranim religijama) koje je vrsta religijskog preuzimanja svojstava dominantnoga političkog sadržaja. To varira od potpunog ulaska religije u politiku, preko djelomičnog koji je najčešće posredan (preko političkih krila religija u kojima figuriraju istaknuti vjernici koji nisu dio religijske hijerarhije i to kroz razne pokrete, društva, akcije i sl.) do vrlo blagog ulaska u politiku koji nije nužno zloporaba nego često može biti i koristan. Ove pojave u svojim blagim oblicima nisu zanimljive, no u radikalnima jesu (v. Bernstein, 2005; Kimball, 2008).

Tablica 3. Jednostrana politička zloporaba religije

Jednostrana politička zloporaba religije		Snažan		
		Bez pristanka religije	Uz djelomičan pristanak religije	Uz potpuni pristanak religije
Jednostrano politički	Politička sfera + druge društvene sfere		*	*
	Samo politička sfera		*	*
	Samo dio političke sfere			
	Samo dio političke elite			

Izvor: Autor.

U **Tablici 3** istaknuto je tko politički zlorabi religiju i kako religija reagira na tu zloporabu. Ovo su, čini se, važne varijable koje utječu na svojstva i uspješnost zloporabe religije u političke svrhe. Osobito su zanimljivi drugi i treći stupac, tj. djelomičan i potpun pristanak religije i prvi i drugi redak u kojima politička sfera ili cijela ili cijela s ostalim društvenim sferama provodi zloporabu. Ako je to dvoje povezano (područja označena zvjezdicama u **Tablici 3**), onda je vjerojatnost uspješne zloporabe veća. U svim ostalim mogućnostima je manja.

Primjerice, u slučaju da nema pristanka religije, situacija zloporaba je dvojbene uspješnosti. Dakako, ovisno o tome što se misli pod „nema pristanka religije“. Doslovno, to znači da ne pristaje cijela religija, ali može značiti da ne pristaje neki dio, npr. religijska hijerarhija, tj. svećenstvo, ali pristaju vjernici i obrnuto. Postoje situacije u kojima su vjernici podosta umjereno religiozni i vrlo teško ih je zlorabiti u političke svrhe čak i ako su hijerarhija i svećenstvo uspješno zlorabljani. Nesklonost vjernika radikalnim oblicima religioznosti značajno smanjuje mogućnost zloporabe, a radikalizacija religioznosti je solidan preduvjet (često je pojava velikog broja naglih obraćenika takva da oni predstavljaju skupinu koju se može lako religijski radikalizirati ako to politici odgovara).

Nesklonost vjernika radikalnim oblicima religioznosti značajno smanjuje mogućnost zloporabe, a radikalizacija religioznosti solidan je preduvjet

Čini se kako podosta uvjeta treba biti zadovoljeno kako bi politika učinkovito zlorabila religiju u svoje svrhe, koje god one bile, pri čemu su, dakako, religijski negativne. Neki od uvjeta su slični svim religijama, a neki su specifični. Tako je umjerena religioznost često brana protiv religijske radikalizacije vjernika. Također je to njihova jasna svijest o dijeljenju njihove vlastite religioznosti od političnosti pa im je teško na neku političku radikalizaciju (najčešće uvjetovanu snažnom, jasno definiranom političkom ideologijom) nakalemiti religijsku radikalizaciju. Tu svakako dolazi i čimbenik stupnja religijskog obrazovanja vjernika, povjerenja u svećenike itd. To su sve redom religijska svojstva koja mogu spriječiti političku radikalizaciju religije. Postoje i druga, socijalna, politička, gospodarska, zakonska, kulturna, povijesna svojstva koja igraju ulogu, no to izlazi iz okvira ovoga teksta.

Specifični religijski uvjeti su narav same religije. Neke religije je po naravi lakše politički zlorabiti nego druge. Pretpostavimo kako je lakše zlorabiti one koje imaju dugu povijest sprege s politikom putem raznih odnosa. Tako je kršćanstvo ovdje lakše zlorabiti nego, primjerice, budizam koji je po definiciji korjenito odijeljen od politike. U sâmom kršćanstvu postoje značajne razlike između katolika, reformiranih kršćana i pravoslavaca koji su vezani bilo uz politiku, bilo uz državu (jer su autokefalni) za razliku od katolika koji su naddržavni i nadpolitički (ili su to manje od prethodnih). Islam je očito vrlo lako zlorabiti u političke svrhe ponovno zbog bliskosti religije i države, točnije zakona koji se proteže iz religije na državu. Ovdje treba imati na umu da su razli oblici političkih radikalizacija religija bili prisutni ne samo u kršćanstvu i islamu nego i u istočnoazijskim religijama, ali oni su nam uglavnom strani jer su nam daleki u prostoru i vremenu. Okrenimo se naj snažnijem stupnju, a to je krajnja zloraba religije, ili politički potaknuta religijska radikalizacija. Pitanje je pod kojim se uvjetima tako nešto može dogoditi, što je to i koliko je uspješno s obzirom na političke ciljeve.

Krajnja zloraba religije sa svrhom političke radikalizacije i svetog rata

Ono što nas ovdje zanima jesu situacije kad politička zloraba religije uspije kao krajnja radikalizacija religije u političke svrhe (v. de Graaf i den Bos, 2021; Jayakumar, 2019; Murray, 2015; Rink i Sharma, 2018; Schmid, 2013; Szporluk, 2020 i Tusini, 2019). Ovdje se više ne radi o tome kako je politika malo ili nakratko prekoračila preko praga hrama, možda izvušla kojega pogodnog vjernika i iskoristila ga za svoje svrhe. Prije nego što pokušamo pojasniti pojavu kojoj 2022. svjedočimo, moramo ju izdvojiti u odnosu na slične, ali dovoljno različite pojave, tj. vjerske ratove.

Ukratko, ovdje nas u skladu s *Tablicom 3*, zanimaju jednostrane negativne političke zlorabe religije koje provodi politička sfera zajedno s drugim društvenim sferama uz pristanak religije (djelomičan ili potpun), a u skladu s *Tablicom 4* ratovi koji su jednostrano iskazani kao takvi i prihvaćeni bilo da su međureligijski ili unutarreligijski. U *Tablici 4*, dakako, nisu navedeni svi vjerski ratovi jer je mjerilo vjerskog rata nejasno, a ako je liberalno, onda uključuje veliku većinu ratova, budući da gotovo svi imaju neki udio religijske komponente. Tako je sljedeća podjela ona na stvarne i prividne vjerske ratove.

Stvarni vjerski rat znači sukob oko bitno religijske stvari (dogme, teologija, nadmoć, uništenje druge religije itd.) pri čemu ne postoji ili je vrlo mala politička zloraba religije, a moguća je velika religijska zloraba politike.

Krkač, Preko praga hrama

Prividni vjerski rat znači sukob oko bitno političke stvari (širenje, resursi, ljudi itd.) koja se prividno zaogrće u religijski plašt kako bi se pridobilo velik broj vjernika i službenu religijsku vlast koji uz taj privid pristaju djelomično ili potpuno, iako je podosta upitno jesu li se ikad uopće odvijali potpuni i stvarni isključivo vjerski ratovi (Broadhead i Keown, 2007).

Tablica 4. Vrste religijskih (svetih) ratova

	Vrste vjerskih ratova	Prihvaćanje		
		Jednostrano prihvaćeni	Obostrano prihvaćeni	Unutarreligijski ili međureligijski
Vjerski (sveti) ratovi među religijama i unutar njih	Arhaične religije		*	M
	Pretkolumbovske religije Amerikâ i Afrike		*	M
	Hinduizam, budizam		*	M/U
	Judaizam		*	M
	Antička Grčka		Pet svetih ratova 595.-280. pr. Kr. *	U
	Islam	Ratno širenje Islama *		M
	Kršćansko-nekršćanski	Pokrštavanje Europe (V.-VII. st.) *		M
	Kršćanstvo	Kršćansko-muslimanski i ostali	Križarski ratovi 1101.-1492. (Prvi i kasniji križarski ratovi, Rekonkvista, protukršćanski križarski ratovi) *	M
		Katoličko-protestantski	Europski vjerski ratovi XVI.-XVIII. st. *	U
		Pravoslavno-pravoslavni	Rusko-ukrajinski rat 2014.- *	U

Izvor: Autor.

Oduvijek su postojali sukobi između religijskih skupina u odnosu na mnoga međureligijska i unutarreligijska pitanja, ali rijetko su bila podignuta na razinu rata (međudržavnog, građanskog, svjetskog itd.). Tome je vjerojatno tako zato što veći dio religija kojima pripadaju takve skupine ne pristaje uz njih jer nisu radikalno religiozni, pa se opća radikalizacija religije ne može provesti, a možda i zato što političke zajednice kojima te skupine pripadaju također u potpunosti ne pristaju uz takav sukob jer u njemu ne vide politički interes nego štetu.

Tako nam preostaju jednostrano ili obostrano prihvaćeni prividni vjerski ratovi koji mogu biti unutarreligijski ili međureligijski sa svrhom koja nema nikakvu religijsku ili teološku podlogu niti za odvijanje ni za radikalizaciju. Sada možemo postaviti radnu definiciju koja bi glasila ovako: u slučaju rusko-ukrajinskog rata se radi o *krajnjoj zloporabi religije sa svrhom političke radikalizacije i opravdanja rata* kao prividno vjerskog iako nema nikakvoga religijskog ili teološkog utemeljenja. Ovdje se radi o tome da je *prag svetog* prostora uništen, da je politika *provalila u sveti prostor* i religiju učinila svojim oruđem i da je religija uz to manje ili više pristala, tj. dopustila je postati oruđem politike za njezine svrhe koje su najčešće sve samo ne religijske. Profano je provalilo u sveto i profaniziralo ga, uvjeravajući ga istovremeno kako je to jedina prava svetost – *svetost političkog cilja*.

U mnogim društvima čak i danas religija ima značajan učinak na suverene (građane političkih sustava; u nekim religijama taj je učinak danas kudikamo pozitivniji nego negativniji nego u nekim drugim religijama). Ipak, samim time religijski motiv može biti vrlo snažan kao sredstvo promoviranja bitno nereligijskog rata. Dakako, za tako nešto potrebno je zadovoljiti neke uvjete kako bi zloporaba uspjela. Uvjete se može podijeliti na religijske i političke.

Religijski uvjeti ekstremne radikalizacije religije u političke svrhe su: visok postotak vjernika u društvu, nizak postotak umjerenih vjernika (tj. visok postotak onih koje je moguće radikalizirati), značajan udio praznovjerja koja ne pripadaju dominantnoj religiji društva i krivovjerja, nizak stupanj religijskog obrazovanja većine vjernika, sklonost religijske hijerarhije k bliskoj suradnji s državom i obrnuto.

Politički (gospodarski, socijalni, zakonski i socijalno-psihčki) uvjeti ekstremne radikalizacije religije u političke svrhe su: nedemokratsko, autoritarno, totalitarno ili religijsko uređenje društva, jednostranačje, netržišna i državna ekonomija, zakoni koji kažnjavaju protureligijska djelovanja i ateizam, nizak standard, značajan postotak uskraćenih, potlačenih i otuđenih skupina, visok stupanj militarizacije društva, mogućnost da se sudjelovanjem u vojsci i ratu dijelom riješe osobni financijski problemi, prethodna politička radikalizacija neprijatelja na koju se lako može nadograditi religijska itd.

Politički uvjeti ekstremne radikalizacije religije dijele se na mikro- mezo- i makro- pri čemu je za radikalizaciju manje skupine dovoljna mikro-razina jer se nastoji radikalizirati manji broj ljudi, dok je za mezo- i makro-razinu potrebno puno više kako bi se radikalizirale velike stratifikacijske skupine ili čak više od 50 posto članova društva.

Zaključak

Na temelju prethodno iznesenih definicija došli smo do opisa prividnog vjerskog rata, koji se daje oprimjeriti invazijom koju Rusija vodi protiv Ukrajine. Može se postaviti sljedeći opis koji može poslužiti kao istraživačka hipoteza (za većinu svojstava koja se ovdje navode postoje ogromne količine dokaznog materijala pa istraživanje ne bi trebalo biti teško, ali svakako je teško utvrditi točnost dokaznog materijala, podrijetlo i snagu u odnosu na razne izvore koji su ponekad međusobno proturječni, v. Krkač, 2022).

U skladu s *Tablicom 1*, u Rusiji je odnos politike i religije snažan i negativan, tj. radi se o šteti za religiju i politiku.

Krkač, Preko praga hrama

U skladu s **Tablicom 2**, radi se o obostrano negativnom odnosu koji se većinski svodi na zlorabu. To kako politika zlorabi religiju je jasno, ali očito i religija zlorabi politiku jer ne bi to činila kad ne bi imala barem neke koristi.

U skladu s **Tablicom 3**, radi se o dominantno jednostranoj političkoj zlorabi religije pri čemu politika cjelovito zlorabi religiju (zakonodavna, sudbena i izvršna vlast, sigurnosne službe, vojni zapovjednici itd.), ali uz cjelovitu suradnju drugih društvenih sfera (gospodarstvo, mediji, odnosi s javnošću itd.) na djelu je i pristanak religije (zasigurno dio crkvene hijerarhije, dio svećenika i redovnika te dio vjernika).

U skladu s **Tablicom 4**, radi se o prividnom vjerskom ratu koji je unutarcršćanski, a možda i među denominacijama ili među crkvama unutar denominacije (ovisno kako shvaćamo autokefalnost Ruske i Ukrajinske pravoslavne crkve, pri čemu se ovoga trenutka odvijaju procesi koji sugeriraju radikalno odvajanje Ukrajinske crkve od Ruske crkve i zabranu rada Ruske pravoslavne crkve u Ukrajini), s time da je taj rat samo jednostrano prihvaćen kao vjerski u Rusiji, ali ne i u Ukrajini. Ukrajina ne pokazuje nikakve ili minimalne religijske konotacije obrane od ruske invazije.

Ovo bi bile determinante ruske invazije na Ukrajinu pod vidom religijske radikalizacije ruskih pravoslavaca kao dijela šire političke i ideološke radikalizacije ruske nacije protiv Ukrajinaca i Ukrajine. Kada jednom slutimo o čemu se radi, tj. kada imamo barem radni opis stanja, tada ostala svojstva ruske radikalizacije imaju smisla jer su uzeta samostalno podosta nepovezana. Radi se o tome kako je ruska religijska radikalizacija vlastitog ruskog društva, Ukrajinaca i samog sukoba (vidi Krkač, 2022; 2023):

- ◇ postojeća (tj. njezino postojanje je lako utvrdivo),
- ◇ kontinuirana najmanje od 2014. do 2022.,
- ◇ prešla je s politike („protu-Rusi“, „prijetnja“, „nacisti“) na religiju („sotonisti“),
- ◇ u mnogo slučajeva je utvrdivo kako se radi o ruskoj falsifikaciji i izmišljanju dokaznog materijala protiv Ukrajinaca („crna magija“, „vještičarenje“, „sotonizam“) i o politički govoreći potpunim besmislicama („zli duhovi“, „demoni“, „sotona“, „vojska pakla“), iako je stvar teološki za raspravu,
- ◇ postoji progresija religijske radikalizacije (od „crne magije“ do „sotone“)
- ◇ postoji proširenje religijske radikalizacije (s Ukrajinaca, na standardne neprijatelje SAD, NATO; EU; UK, ali i Nijemce, katolike i papu) i
- ◇ postoji ruski odgovor kojim se opisuje kako odgovaraju i kojim moćima (primjerice na „ukrajinske naciste“ odgovaraju „denacifikacijom“, na „sotoniste“ odgovaraju „desotonizacijom“, na „sotonu“ odgovaraju „svetim ratom protiv sotone“, „džihadom“, a moći koje im to omogućuju su „pravoslavlje“, „sveta moć“, „egzorcizam“ i oni sami kao „anđeoska vojska“ (Krkač, 2022).

Ruska religijska radikalizacija invazije na Ukrajinu istovremeno radikalizira *vlastito društvo* (temeljem motiva radikalizacije), *neprijatelja* (koji ne odgovaraju istom mjerom) i *vlastite sudionike u invaziji*. To što oni koji radikaliziraju sâmi vjeruju ne znamo, niti što vjeruju oni koje radikaliziraju, tj. religiozni ruski državljani, ali znamo da kod ruskih okupatora u Ukrajini rijetko susrećemo vjerske simbole, a često i simbole Sovjetskoga Saveza.

Cijela priča o vjerskom ili svetom ratu potpuna je izmišljotina. Kada jednom neprijatelj postane „sotona“, kada politički vođa postane „mesija“, a njegova vojska „sveta“ sa „svetim moćima pobjede“ i kada invazija postane „sveti rat“, tada više nema nazad. Politika je nanijela nepopravljivu štetu religiji, no pristankom religije na takvu radikalizaciju i religija je nanijela štetu politici. Postoji neka vjerojatnost kako će ova ekstremna politička radikalizacija religije u potpuno političke svrhe završiti loše i za religiju i za politiku, no to je stvar za daljnje istraživanje.

Literatura

Bernstein, R. J. (2005). *The Abuse of Evil: The Corruption of Politics and Religion since 9/11*. Cambridge: Polity Press.

Biblija online (2022). Biblija. *Kršćanska sadašnjost*. <https://biblija.ks.hr/>

Broadhead, P. i Keown, D. (ur.) (2007). *Can Faiths Make Peace? Holy Wars and the Resolution of Religious Conflicts*. London, New York: I. B. Tauris.

De Graaf, B. A. i den Bos, K. (2021). Religious Radicalization: Social Appraisals and Finding Radical Redemption in Extreme Beliefs. *Current Opinion in Psychology*, 40(4), 56–60. <https://doi-org/10.1016/j.copsyc.2020.08.028>

Eliade, M. (1961). *The Sacred and the Profane: The Nature of Religion*. New York: Harper Torchbooks.

Haynes, J. (2008). *Routledge Handbook of Religion and Politics*. London: Routledge.

Jayakumar, S. (ur.) (2019). *Terrorism, Radicalization & Countering Violent Extremism*. London: Palgrave Macmillan.

Jefferson, T. (2010). *Notes on the State of Virginia*. New York: Barnes & Noble.

Kimball, C. (2008). *When Religion Becomes Evil*. New York: Harper Collins.

Krkač, K. (2023). Moscow's false religious accusations against Ukrainians, *TheoLogica, An International Journal for Philosophy of Religion and Philosophical Theology* (u procesu objave).

Krkač, K. (2022). Moskovski brod budala, esej iz religijsko-političkog idiotizma. *Scribd*. 8. prosinca. <https://www.scribd.com/document/613075786/Krka%C4%8D-k-2022-Moskovski-brod-budala-Final-Version-08-12-2022>

Krkač, Preko praga hrama

Krkač, K. (2007). Believing in God as Trust, as Reasonable Thing to do, and as Form of Life. *Scopus*, 9(24), 43-63.

Krkač, K. (2005). Religija i ekonomija kao kulturne prakse. U: I. Koprek (ur.), *Religije i novac*. Zagreb: FTI, str. 143-161.

Krkač, K. (2003). Mircea Eliade: sveto i profano. *Prolegomena*, 2(1), 116-120.

Krkač, K. (2002a). Religija kao susret sa svetim. *Filozofska istraživanja*, 87(1), 695-707.

Krkač, K. (2002b). *Filozofija, pragmatizam i religija*. Zagreb: vlastita naklada.

Murray, E. H. (2015). *Disrupting Pathways to Genocide: The Process of Ideological Radicalization*. London: Palgrave Macmillan.

Norris, P. i Inglehart, R. (2004). *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press.

Otto, R. (1970). *The Idea of the Holy*. New York: Oxford University Press.

Plant, R. (2001). *Politics, Theology, and History*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rink, A. i Sharma, K. (2018). The Determinants of Religious Radicalization. *The Journal of Conflict Resolution*, 62(6), 1229-1261.

Schmid A. P. (2013). *Radicalization, De-Radicalization, Counter-Radicalization: A Conceptual Discussion and Literature Review*. Den Haag: The International Centre for Counter-Terrorism (ICCT). <https://icct.nl/publications/>

Shahin, E. (ur.) (2014). *The Oxford Encyclopedia of Islam and Politics*. Oxford: Oxford University Press.

Szporluk, R. (2020). *Russia, Ukraine, and the Breakup of the Soviet Union*. Washington, D.C.: Hoover Press.

Tusini, S. (2019). Reading Religious Radicalization by Merton's Strain Theory. *Quaderni di sociologia*, 81(63), 47-69. <https://doi.org/10.4000/qds.3498>

Wibisono, S., Louis, W. R. i Jetten, J. (2019). A Multidimensional Analysis of Religious Extremism, *Frontiers in Psychology*, 10(1), <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02560>